

ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ

Вісник Національного природного парку "Подільські Товтри"

№1(4), січень-березень 2012 р.

"Охорона природи – справа всенародна"

«Великий зимовий облік птахів населених пунктів»

Для бажаючих ближче познайомитися із цікавим життям пернатих друзів, що нас оточують, немає кращого періоду ніж зима. Саме взимку птахи стають найбільш помітними, багато часу проводять в пошуках їжі і майже не звертають увагу на турбування з боку зацікавлених спостерігачів. Крім того, взимку зменшується різноманіття птахів бо велика їх частина відлітає у теплі краї. Тих, що прилітають зимувати до нас набагато менше, – яскравими прикладами таких видів є снігурі та шишкарі. Товариство охорони птахів України (УТОП), щороку ініціює проведення всеукраїнської акції

– «Великий зимовий облік птахів населених пунктів», спрямованої на зацікавлення широкого кола населення до проблем збереження та вивчення життя птахів. Зимовий облік дає можливість більше дізнатися про зимуючих видів птахів України та вдосконалити чи набути навичок спостережень за птахами в природі. Кожного року, в січні, до зимового обліку птахів долучаються студенти та учні Кам'янця-Подільського. Основними видами птахів наших населених пунктів за результатами обліків 2012 року є грак, галка, сойка, сорока, дрізд чорний, дрізд чикотень, голуб сизий, горлиця садова, синиця велика, повзик, снігур, горобець польовий, горобець хатній та деякі інші менш чисельні види.

Дребет М.В., науковий співробітник НПП "Подільські Товтри"

Одуд – птах 2012 року

Щороку Українське товариство охорони птахів спільно з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді, обирає вид і голошує його птахом-символом року для привернення уваги саме до проблем збереження і вивчення цього виду. У 2012 році таким видом є – одуд.

Одуд – сонячний птах із яскравим рожево-рудим забарвленням верхньої частини тулуба і смугастим чорно-білим оперенням крил і хвоста, має довгий вузький дзьоб і довгий чубчик на голові. Зазвичай чубчик складений, але під час приземлення чи збудження птах розпускає його, як віяло. Самці й самки зовні не відрізняються один від одного, лише самка має дещо тьмяніше забарвлення. Молоді птахи в цілому забарвлені в менш насичені тони, мають коротший дзьоб і чубчик.

Одуди надзвичайно цікаві пташки. Їх легко впізнати не лише за зовнішнім виглядом, а

й за особливостями переміщення. Літають вони не швидко, пурхаючи, як метелики. По землі пересуваються швидко й моторно, подібно до шпаків. У разі раптової тривоги, коли немає можливості врятуватися втечею, птах може зачітисся, притулившись до землі, розпластавши крила і хвіст і піднявши догори дзьоба. Як і всі комахоїдні птахи, поїдають велику кількість шкідливих комах та їх личинок, чим приносять нам неоціненну користь у боротьбі зі шкідниками лісів, парків, садів. Тому оберігати їх для нас, людей, є особливо важливою справою. А щоб робити це успішно, потрібно якомога більше дізнатися про птаха. Тож пропонуємо в 2012 році долучитися до акції Птах року і провести спостереження за одудом у своїй місцевості. А в ході спостережень з'ясувати: де і як мешкає птах, де влаштовує гнізда, хто його сусіди і вороги під час гніздування, які особливості поведінки й життя притаманні птахові в природі тощо.

Надсилайте свої спостереження (скориставшись порадами, наведеними в Програмі спостережень за одудом), про заходи, які ви проводили в школі чи гуртку — конкурси, лекції, випуск стінгазет, листівок тощо. Надсилайте оповідання, казки, вірші про одуда, написані та створенні вами разом із вчителями чи батьками, а також малюнки та фоторепортажі, що ілюструють вашу роботу і птаха нинішнього року. Але перш ніж братися до оформлення своїх робіт, обов'язково прочитайте вимоги, що наведені нижче.

Найкращими місцями для спостереження за одудами є відкриті ландшафти без високої трави в поєднанні з окремими деревами або невеликими галями. Більш конкретно — яри, луки, узлісся, річкові долини, передгір'я, прибережні чагарникові дюни, а також освоєні людиною ландшафти — пасовища, фруктові сади, городи, присадибні ділянки, парки, лісопарки з дуплистими деревами.

Анкета Одуд – птах 2012 року

1. Дата спостереження _____
2. Місце спостереження (найближчий населений пункт, район, область) _____

3. Тип місцевості (сад, парк, узлісся, лісосмуга, присадибна ділянка тощо) _____
4. Кількість птахів, яку спостерігали _____
5. Як змінилася чисельність цього виду в Вашій місцевості за останні роки?
 - збільшилася
 - зменшилася
 - не змінилася
 - інше _____
6. Як називають одуда в Вашій місцевості (місцеві, народні назви) _____
7. Коротко опишіть свою участь в акції «Птах року» _____

8. Спостерігач (прізвище, ім'я, по батькові) _____

9. Адреса _____

10. Електронна адреса (e-mail) _____
11. Дата заповнення _____

Анкету переслати на адресу пл. Польський ринок, 6, Кам'янець-Подільський, індекс: 32301
e-mail: npptovtry@mail.ru

Дребет М.В., науковий співробітник НПП "Подільські Товтри"

День зустрічі птахів – 1 квітня

Птахи – найчисельніший та найбагатший на види клас хребетних тварин, що населяють суходольні екосистеми практично всього світу. На території України це також найчисельніший клас хребетних. Їх можна побачити і почути без виключення на кожній екскурсії. Останнім часом увага до птахів особливо зросла, причому серед найрізноманітніших верств населення. Орнітологічні екскурсії стали обов'язковим елементом учбових програм із зоології не тільки різних вузів, а й шкіл, а також видом активного відпочинку людей, які бажають самостійно вивчати життя птахів в природних умовах. При цьому птахи більш, ніж будь-які інші тварини, привертають широкі верстви населення до природи, сприяють естетичному її сприйманню і підводять до розуміння нагальної потреби посилення охорони дикої природи. Саме ці особливості птахів, завдяки яким вони привертають до себе увагу, - їхня чисельність, жвавість, помітність і здатність видавати різноманітні звуки – відрізняють їх як об'єкт вивчення від інших хребетних які ведуть як правило, більш прихований спосіб життя. На екскурсіях птахи звичайно першими

потрапляють на очі, голосно співають, не менш важливе значення має їх яскраве забарвлення. Щороку працівники НПП "Подільські Товтри" та викладачі і студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка долучаються до всеукраїнських Днів зустрічі птахів шляхом проведення різноманітних акцій, екскурсій біотехнічних заходів. Свій вклад у приваблення пернатих вже кілька років поспіль роблять учні гімназії №14 під керівництвом досвідченого педагога – Каушанської Б.Л.

Штучні гніздівлі для приваблення сови сірої (*Strix aluco* L)

Сова сіра (*Strix aluco* L.) – найбільш спеціалізований дуплогнізник серед совоподібних (Strigiformes) України, яка практично завжди (80-90% випадків) для гніздування займає дупла, гніздові ящики та інші подібні, добре захищені сховища. Приваблення сови сірої на гніздування є відносно простим, зважаючи на поширення та чисельність цього виду в Україні і загалом у Європі. Крім того ця сова відрізняється високою екологічною пластичністю. Сова сіра приваблюється як у лісові масиви, так і в парки і сквери міст і сіл.

Класичні розміри штучної гніздівлі для сови сірої такі:

Розміри днища – 22x22 см.

Відстань від дна до льотка – 45 см.

Розміри льотка (льоток квадратний або круглий) – 15x15 см.

Загальна висота ящика – 60-65 см.

Ящик протравлюється і фарбується масляною фарбою.

Дно слід вистелити шаром тирси, торфу або хвойними голками – 4-5 см.

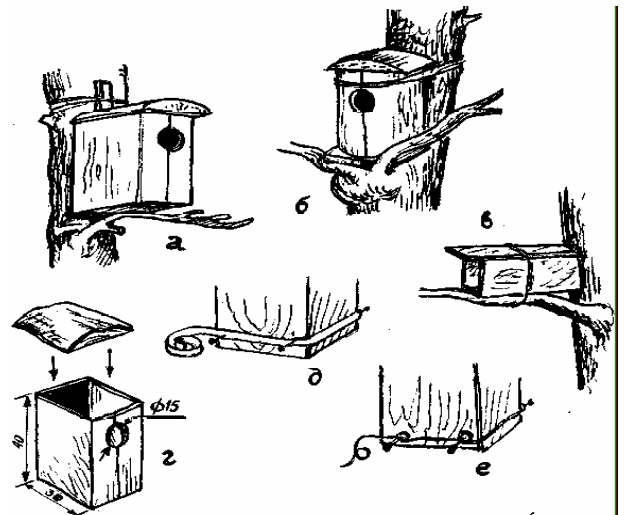
Розміщення ящиків має певну специфіку.

Висота розвішування на дереві – 3-7 метрів.

Відстань між гніздівллями на ділянці (постійній пробній площі) – 1,5-2 км.

Більш успішно совами займаються гніздівллі, що розташовані поблизу лісових галявин чи узлісь з мозаїчним типом ландшафту. Також важливими ділянками для гніздування є терасованні схили та залісненні схили лісових ярів по яких протікають дрібні потічки. Площа займаної території гніздовою парою становить – 20-40 га.

Дребет М.В., науковий співробітник НПП "Подільські Товтри"

2 ЛЮТОГО – День водно-болотних угідь

Що таке водно-болотні угіддя?

Водно-болотні угіддя – це місця, де вода є основним середовищем існування рослин та тварин. Вони утворюються там, де вода знаходиться біля поверхні землі, або тонким шаром покриває землю.

За рамсарською угодою під водно-болотним угіддям розуміють:

“райони боліт, торфовищ чи водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонуватих або солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких під час відливу не перевищує шести метрів”. Загальноприйняті п'ять головних типів водно-болотних угідь:

- морський (берегові заболочені землі, зокрема берегові лагуни, скелясті береги, і коралові рифи);
- естуарієвий (зокрема дельти, зв'язані приливом і відливом болота);
- озерний (заболочені землі, пов'язані з озерами);
- надрічкова смуга (заболочені землі уздовж річок і потоків);
- болотисті (болота, болотні).

Крім того, є водно-болотні угіддя, створені людиною. Наприклад ставки, в яких розводять рибу, канали для зрошування, штучні водоймища.

Рамсарська угода прийняла Рамсарську класифікацію типів водно-болотних угідь, яка включає 42 типи, що згруповані у 3 категорії: морські і берегові водно-болотні угіддя, внутрішні водно-болотні угіддя і водно-болотні угіддя, створені людиною.

Водно-болотні угіддя зустрічаються усюди, від тундри до тропіків. Яку частину поверхні Землі сьогодні складають водно-болотні угіддя, точно не відомо. Всесвітній моніторинговий центр UNEP дослідив близько 570 мільйонів гектарів, приблизно 6% поверхні Землі. Було виявлено, що водно-болотні угіддя займають приблизно 4,462 мільйонів гектарів.

Чому потрібно зберігати водно-болотні угіддя?

Водно-болотні угіддя є найбільш продуктивним в світі середовищем. Вони – колиця біологічної різноманітності, тому що забезпечують водою тисячі видів рослин та тварин. Вони забезпечують існування птахів, ссавців, рептилій, амфібій, риби та ін. Водно-болотні угіддя є також важливими кладовими генетичного матеріалу рослин. Рис, наприклад, який є типовою рослиною водно-болотних угідь, – головна їжа для половини людства.

Важлива роль екосистем водно-болотних угідь і їх значення для людства останніми роками все більш і більш розуміється і документується. Цим викликані великі витрати на відновлення та покращення гідрологічної і біологічної функції водно-болотних угідь. Але цього не достатньо. Світові лідери намагаються запобігти кризи водозабезпечення, яка прискорюється в умовах глобальної зміни клімату. І це в той час, коли населення планети зростає на 70 мільйонів щороку протягом наступних 20 років.

Глобальне споживання прісної води збільшилось вшестеро між 1900 і 1995. Одна третина населення планети сьогодні живе в країнах, де відчувається дефіцит води. До 2025 на Землі кожні дві людини з трьох будуть жити в умовах нестачі води.

Водно-болотне угіддя міжнародного значення “Бакотська затока”

Водно-болотні угіддя важливі, іноді й життєво необхідні для здоров'я, добробуту і безпеки людей, які живуть біля них.

* * *

На території НПП "Подільські Товтри" знаходяться два водно-болотних угіддя міжнародного значення – "Бакотська затока" та "Пониззя річки Смотрич".

Бакотська затока виникла після затоплення ділянки р. Дністер і розташована поблизу с. Гораївка Кам'янець-Подільського району. Затока виникла після затоплення низинної ділянки р. Дністер у процесі заповнення дністровського водосховища. Розташована в каньйоні річки і репрезентує типові для басейну верхнього Дністра природні комплекси рослинності і тваринного світу. Відіграє важливу роль у збереженні хижих птахів. Забезпечує тривале перебування під час весняних і осінніх міграцій птахів водно-болотного комплексу, а також у нересті риб. Збереження природних цінностей угіддя забезпечується завдяки його входженню до складу Національного природного парку "Подільські Товтри".

Дністер бере початок на північно-східних схилах Українських Карпат і впадає у Дністровський лиман Чорного моря, живлення Дністра змішане, з переважанням снігового живлення над дощовим.

Серед головних напрямів досліджень є моніторинг стану збереження біологічного та ландшафтного різноманіття у рамках виконання щорічної програми Літопису природи, наукові дослідження проводяться за активної та безпосередньої участі науковців Національного університету імені Івана Огієнка,

а саме природничого факультету, співробітників Інституту екології карпат НАН України м. Львів, Інституту ботаніки ім. Холодного та Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України м. Київ. Постійно здійснюється еколого-освітня діяльність серед місцевого населення, передусім школярів та відпочиваючих. Випускаються інформаційні листівки та буклети.

Затока відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття басейну р. Дністер і є місцем перебування багатьох видів птахів під час весняних і осінніх міграцій та взимку. Також тут нереститься багато видів риби, що занесені до Червоної книги України. Також на березі затоки є Бакотський скельний монастир, збудований ченцями в IX столітті у вапняковій скелі.

Пониззя р. Смотрич – це поєднання каньйонної і дельтової ділянки р. Смотрич перед її впадінням у р. Дністер, між селами Цибулівка та Устя Кам'янець-Подільського району. Тут залягають вапняки, прісковики, сланці, граніти та гнеси. Річка Смотрич є лівою притокою Дністра. Під час максимального наповнення Дністровського водосховища дністровська вода в зворотньому напрямку поступає в р. Смотрич. Скельні береги каньйону створюють гарні умови для гніздування хижих птахів.

Стан Бакотської затоки, Смотрицького каньйону та прибережних смуг контролюється адміністрацією НПП "Подільські Товтри". Ця природоохоронна установа забезпечує охорону та раціональне використання цих об'єктів, проводить моніторинг їх екологічного стану.

*Дем'янова О.В., провідний фахівець з екологічної освіти
НПП "Подільські Товтри"*

Водно-болотне угіддя міжнародного значення "Пониззя річки Смотрич"

2 лютого – Міжнародний день водно-болотних угідь

Гасло цьогорічного святкування – Туризм на водно-болотних угіддях. Відповідальний туризм зберігає водно-болотні угіддя та покращує добробут населення

Врамках відзначання Міжнародного дня водно-болотних угідь (2 лютого) працівники НПП «Подільські Товтри» провели низку еколого-освітніх заходів:

– загальношкільний еколого-освітній захід в НВК з центром реабілітації слабкозорих дітей;

– інформаційні уроки в Гораївецькій ЗОШ;

– в Староушицькому еколого-просвітньому центрі було проведено ряд цікавих природоохоронних заходів: загально – шкільна науково – практична конференція з питань охорони водно-болотних угідь, де виступали керівники, вчителі школи Юрченко М. В., Левко Л. А., Стефанюк В. О., Кувіла В. С., Недобельська А. В. та учні школи, екскурсія в Староушицькому еколого-просвітньому центрі;

– в школі проведено було ряд цікавих природоохоронних заходів, приурочених до 2

лютого: загально-шкільна науково-практична конференція з питань охорони водно-болотних угідь, де виступали керівники, вчителі школи Юрченко М. В., Левко Л. А., Стефанюк В. О., Кувіла В. С., Недобельська А. В. та учні школи. Цікавою була також екскурсія в Староушицькому еколого-просвітньому центрі;

– 2 лютого у ДПТНЗ «Кам'янець-Подільське ВПУ» було проведено День водно-болотних угідь, який підготували учні гуртка «Екологія і місто» під керівництвом викладача біології Жмурко Олени Георгіївни.

Членами гуртка було проведено:

• загальноучилищний виховний захід «Водно-болотні угіддя рідного краю»,

• підготовлено виступ-презентацію «2 лютого – День водно-болотних угідь»,

• науково-практичну конференцію «Значення та охорона водно-болотних угідь».

*Дем'янова О.В., провідний фахівець з екологічної освіти
НПП «Подільські Товтри»*

Не пали!

З настанням весни природа прокидається від сплячки, розпускаються первоцвіти, пташки щебечуть, народжується нове покоління тварин. Вийдеш на природу – все навколо гарно, очі і – душа відпочиває. Та це було колись, а в теперішній час поглянеш – видніються чорні пройдені вогнем колись мальовничі схили. Це рани на тілі нашої планети Земля, все заповнило димом, горить суха торішня трава та лісові насадження. Горять молоді та вікові дерева, гинуть в вогні щойно народжені дитинчата та дорослі особини диких тварин, вигорає коріння та насіння трав. Великої шкоди приносить підпал та спалювання сільськогосподарських полів, що не обробляються та заростають, спалювання стерні. Адже ці поля межують з лісовими масивами національного природного парку “Подільські Товтри”, в якому зростають переважно шпилькові насадження, що є пожежебезпечними і вогонь легко перекидається з поля на лісові масиви. Це призводить до непоправної шкоди природі. Та й ми всі дихаємо цим отруйним тяжким повітрям.

Протягом багатьох десятиріч в українців вироблялась звичка спалювати восени та весною опале листя, сухі трави та інші рештки рослин, що залишаються в процесі вирощування на присадибних ділянках. Для багатьох осінь та весна асоціюються з купами палаючого листя і запахом диму. Тому практично ніхто не замислюється, як це впливає на природу і на нас самих. Настав час відмовитися від цієї шкідливої звички і свій вклад у це повинен зробити кожен українець. Спалювання опалого листя вивільняє у повітря накопиченні протягом року радіонукліди і вихлопи автомобілів, разом з листям горить пластикове та гумове сміття, завдяки чому у повітря викидається до 70 хімічних речовин, серед яких є і особисто небезпечні сполуки – діоксини. Більшість українців мають алергію на цей дим і страждають від неї щороку.

Адміністрація національного природного парку “Подільські Товтри” закликає кожного мешканця нашого краю стати на перешкоді спалювання рослинних залишків та підпалювання сухої трави, розпалювання кострища в лісових насадженнях – адже це може призвести до пожежі. Просимо кожного відмовитися від будь-якого спалювання рослинних залишків та сухої трави та

докладати всіх зусиль, щоб цього не робили інші. В разі виявлення Вами фактів спалювання рослинності та очагів виникнення пожеж негайно викликайте пожежну охорону та звертайтеся до міліції та екологічної інспекції.

Згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Стаття 771. Самовільне випалювання рослинності або її залишків випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього середовища або з порушенням умов такого дозволу, а так само невжиття особою, яка одержала дозвіл на випалювання зазначеної рослинності або її залишків та опалого листя, заходів до своєчасного їх гасіння – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 170 грн. до 340 грн.) і на посадових осіб – від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 грн. до 1190 грн.). Ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 340 грн. до 680 грн.) і на посадових осіб – від сімдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 1190 грн. до 1700 грн.).

Борісов М.А., провідний інженер з охорони природних екосистем НПП “Подільські Товтри”

Операція "Первоцвіт"

Не знищуйте первоцвіти!

Адже вони занесені до Червоної книги України Початок березня - час, коли в наших лісах, зазвичай, з'являються перші весняні квіти: підсніжник білосніжний, шафран, білоцвіт весняний, проліска дволиста та ін., що занесені до Червоної книги України. Вже виявлено неодноразові факти їх незаконної торгівлі на ринках нашого міста. Торговці первоцвітами не усвідомлюють, що своїми діями позбавляють людей можливості насолоджуватися красою та запахами рідкісних рослин назавжди, так як, вириваючи їх з цибулинами, призводять до поступового знищення популяцій цих рослин. Зірвали стеблину з трьома первоцвітами, а це означає, що загинуло 45-60 насінин. І як наслідок – відсутність нових рослин. Для того, щоб з насіння конвалії виросла доросла квітуча

рослина, необхідно 7-8 років. Первоцвіти мають і естетичне, і практичне значення. Нектаром квітів ласують бджоли, джмелі, метелики, а мурашки з'їдають частину насіння. Отже, перші весняні квіти не тільки радують людей, а й напоюють своїм нектаром, годують пилком і насінням мешканців лісу, лікують їх і нас.

Для запобігання знищення первоцвітів національний природний парк "Подільські Товтри" спільно з екологічними громадськими організаціями розпочало всеукраїнську акцію "Первоцвіт, мета якої – охорона рідкісних квітів та боротьба з їх незаконною торгівлею. Оперативна робота зосереджена, в основному, в місцях збору та збуту рослин.

Адміністрація НПП "Подільські товтри" і закликає кожного, кому небайдужа українська природа, її рослини приєднатися до операції "Первоцвіт".

Лист-звернення первоцвітів

Вранці-рано, коли сонце
Промінцями землю гріло,
Ніжні квіточки біленькі
Пелюстки розпустили.
Я годі ішла по стежці,
Глянула, а серед трав,
В первоцвітовій мережці
У конверті лист лежав.
Підняла я, лист той дивний
Кинув крила голубино,
А в куточку адресата
Підпис був: «Тобі, Людино!»
Розгорнула й зрозуміла –
Треба всім відповісти.
Бо послання до людини
Написав сам Первоцвіт.
«Добридень, люди добрі!
Вітання Ви прийміть,
Голівки наші білі
Зривати не спішіть!
Ми – символи надії,
А ще – тепла й краси,
Любуйся нами в лісі –

Додому не неси.
Не рви, не ріж, не знищуй
Наш білосніжний цвіт,
Побачать хай нащадки
Весняний первоцвіт.
Ми лікуємо недуги
У тілі людському
І не хочемо нещастя
Ніколи й нікому.
Нехай Земля першим цвітом
Щорік оживає,
Скатертина первоцвітів
Її прикрашає.
Люди! Дорослі й діти!
Про це пам'ятайте,
І весняні первоцвіти
Ви оберігайте!»
Лист той дивний пропоную
Усім прочитати,
Про красу природи, люди,
Час прийшов подбати.

Бучинська Надія, 7 клас,

Жердянська ЗОШ І-ІІІ ступенів, Чемеровецький район

Вісник НПП "Подільські Товтри"

НПП "Подільські Товтри",
пл. Польський ринок, 6,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32301

Головний редактор

Кучинська О.П.

Верстка, дизайн

Франкевич В.Є.

Друк

НПП "Подільські Товтри"

Тираж

300 прим.